

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

גליונות לעיון בפרשת השבוע
ערוכים בידי ד"ר נחמה ליבוביץ - שבת העשרים ואחת

ל. ל. (תשכ"ב)

הפסחה

ישעיה מ' כ"ז - מ"א ט"ז

מתי ישראל
ובואלך קדוש ישראל.

א. אל תיראי תולעת יעקב
אבי עזרתך - נאום ה'

אברבנאל:

ולפי שישראל יספקו (יהיו בספק) ביעוד הזה, אם מפני מעוטם שנתמסר בגלות, שלא בשאר מהם כי אם שנים שלושה גרגרים בראש אמיר (המליצה שאולה מיסעיה י"ז ו'), ואם לדלותם ועניותם, שכלתה פרוטה מן הכיס ואין להם דבר לאכול, לזה הביא אחר זאת שתי פרשיות לבחמם על כך:

אם לעבין המעוט אמר: "אל תיראי תולעת יעקב", ד"ל אע"פ שאתה חשוב כתולעת ואנשיך הם כסתים בגלות (ולא אמר "עם ישראל" לרמזו ללשון המות, אע"פ שהוא בקוד שוא, ועיקרו לשון "עם"), אל תירא מזה, לפי "שרבים" אשר אתגן מאשר אותם. (המליצה שאולה ממלכים ב' ו' ט"ז), כיון שאבי עזרתך.

באור:

במ בעת שישראל המה כתולעת הנרמסת מכל הולך וחמם מתי כספר ("מתי" גופל על אנשים יחידים שאין להם מדינה וממשלה, רק חמם בהוגים ובשפטים בארץ לא לבטא) אומן ונביא: "אל תירא".

ש"ס:

בעצמיות אמר "מתי מספר", אך שקר שמהיה הוראת מעוט המספר במלת "מתי", ואחרים אמרו לקרא "מתי" בצירי, לשון מיתה, ואבי אומר בהיפך, שהוא לשון גבורה, כמו (ישעיה ג' כ"ה) "מתיך בחרב יפולו וגבורתך במלחמה".

והטעם: אל תיראי תולעת יעקב, שאינך באמת תולעת, אלא "מתי ישראל" אנשי גבורה, ומפני זה הזכיר "ישראל" אצל "מתי", כי "ישראל" לשון גבורה כמו (בר' ל"ג) "כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל".

(1) במה בראה פירושו של הגאון קרוב יותר מפירושו של אברבנאל?

(2) במה טובה שד"ל משני קודמיו בתפיתתו את מבנה הפסוק?

(3) מגיד לבאור הגדרה זו של "מתי"?

(4) השורה:

רש"י בראשית לד, ל:

"ואבי מתי מספר": אנשים מועטים.

ראב"ע שם, שם:

"מתי" כמו אנשים, ודבר שיטופר הוא מעט, על כן טעה ר' אהרן ראש ישיבת ספירש (דברים לג, ו): "ויהי מתי מספר" - כשמצאו.

למי משלוחת המפרשים דלכיל יש ראיה וחידוק מדברי רש"י וראב"ע אלה?

מתי ישראל
ובואלך קדוש ישראל

ב. י"ד אל תיראי תולעת יעקב
אבי עזרתך בארץ ה'

חוש בעל פיפיות
וגבעות כמוץ חטים

מ"ר הגה שמתיך למורג חרוץ
חדות הרים ותדוק

מדרש תנחומא חמות י"ד:

למה נמשלו ישראל לתולעת? לומר לך מה תולעת איבד מכה את הארזים אלא בפיו והוא רך ומכה את חקשה, כך אין להם לישראל אלא תפלה, שחרסעים הם חזקים ונמשלו כארזים שבאמר (יחזקאל ל"א) "הנה אשר ארץ בלבנון" ואומר (תהלים כ"ט) "וישבדו ה' ארזי הלבנון".

(1) הסבר:

מה גרם לבעל המדרש להבין את ציור התולעת שלא כבעל הבאר (בשאלה א') כסמל לשפלות ("הנרמס מכל הולך") אלא כסמל לגבורתו של החלש ("והוא רך ומכה את חקשה", המכרסם בפיו הקמן את הארזים הגבוהים)?

(2) תולעת יעקב

ר' יוסף אבר כספי: אדני כסף

לחפירכו כי אבו מסוג חחי ודומים בסוג לפחות שברמשים, גם אנחנו שוים לו מכל צד אם לא נשים שכלנו אל על וכל זה למען תשוב לנו מדת העבודה

והשפלות קבין חזק ויותר הכרחי, גם למען בתעורר לקנות השכל והמחשבות אשר גם בפרד מן התולעים.

האם הסברו ובחירת דמוי "התולעת" מתאים יותר להמשך הפסוקים מאשר פרושם של הבאור או של המדרש אם לא? תן תשובתך.

ג. מ"ו הגה שמתיך למורג חרוץ
תדוש הרים ותדוק
בעל פיפיות
וגבעות כמוץ תשים.

(להבנת המלים: רש"י ז"ל מורג חרוץ: כלי שהוא של עץ וכבד עשוי חריצים חריצים כעין כלי נפחים של ברזל... וגוררין אותו על הקשין של השבלים עד שבעשו תבן דק.
ד"ה חדש: כשתוא חדש, עד שלא הוחלקו החריצין ופיותיהן הוא חוטך הרבה, אבל משבתישן הוחלקו פיות חריציו)

1. מי הם המסומלים כאן ב"הרים" וב"גבעות"?

2. השוה לפסוקנו את ישעיה ב'

י"ב כי יום לה' צבאות
ועל כל גאון ורם
י"ג ועל כל ארזי הלבנון הרמים והנשאים ועל כל אלוצי הבשן
י"ד ועל כל ההרים הרמים
ועל כל גבעות הנשאות.

גם בפסוקנו וגם שם ידובר בחורבן ההרים והגבעות,
מה ההבדל בין שתי הגבורות?

3. השוה למקומנו:

מיכה ה' ד'

ותיה מארית ישראל
כאריה בבהמות יער
בקרב עמים רבים
ככפיר בעדרי צאן
ואין מציל.

הסבר מה הדמיון בין פסוק זה לבין פסוקנו ומה ההבדל
שבין התמונה שבכתרה בפסוקנו לבין התמונה שבכתרה במיכה?

בעל פיפיות
וגבעות כמוץ תשים.

ד. מ"ו הגה שמתיך למורג חרוץ
תדוש הרים ותדוק

וסערה תפיץ אותם
בקדוש ישראל תתהלל.

מ"ז תזרם ורוח תשאם
ואתה תגיל בה'

בעל כרחנו עלינו לפרש שני פסוקים אלה כשני ציונים בפרדים: ציור המורג
השני הרים: ציור האיכר הזורה לרוח.

1. תוכן שאין כיצור הגוף של "תזרם" יכול להיות מוסב להרים וגבעות
שבפסוק מ"ו?

2. הסבר מהי כוונתו המיוחדת של כל אחד משני הציורים.
להבנת הציור השני היעזר בדברי המדרש הבאים:

בראשית רבה פג, ד:

התבן הקש והמוץ מריבים זה עם זה. זה אומר: בשבילי נזרעה חטאת וזה
אומר: בשבילי נזרעה חטאת. אמרו חכמים: המתין עד שתבוא הגורן ראש
יודעין בשביל מה נזרעה חטאת.

באר לגורן ויצא בעל הבית לזרותה. הלך לו המוץ ברוח. נמל את התבן
והשליכו על הארץ ונמל את הקש ושרפו. נמל את החיטין ועשה אותן כרי.
וכל מי שרואה אותן מנשקן. הוא הוא דכתיב (תהלים ב, יב): "נשקל ברי".
כך עובדי כוכבים ומזלות, הללו אומרים: אנו עיקר ושבילינו כבוד העולם.
והללו אומרים: בשבילנו בברא העולם. אמרו ללש ישראל: חטאין עד שיתג
היום ואגור יודעים בשביל מי בברא העולם, הוא הוא דכתיב (עלאכי ב, ים):
"הבנה היום בא בוער כתנור וחיו כל זרים וכל עושה רשעה קש ולחם אותם
היום הבא". ועליהם הוא אומר (ישעיה מא, טז): "תזרם ורוח תשאם וסערה
תפיץ אותם", אבל ישראל - "ואתה תגיל בה" בקדוש ישראל תתהלל".

שאלות וגם תשובות יש לשלוח לד"ר נחמה ליבוביץ, קרית-משה, ירושלים